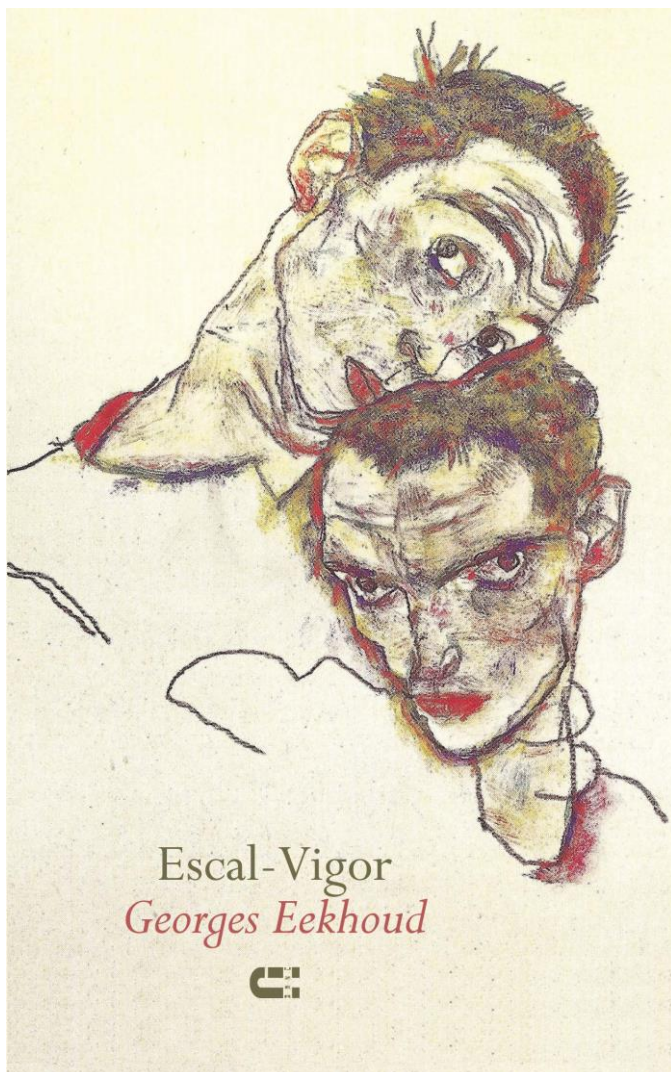

Katelijne De Vuyst

Escal Vigor van Georges Eekhoud, een pleidooi

Katelijne De Vuyst (1958) studeerde Romaanse filologie te Gent en vertaalt proza en poëzie uit het Frans, Engels en Nieuwgrieks. Ze is de vaste vertaler van Olivier Rolin. Daarnaast is ze redacteur vertalingen van de Poëziekrant. In 2013 won ze met Katrien Vandenberghe de Europese Literatuurprijs, voor hun gezamenlijke vertaling van Limonov van Emmanuel Carrère.

Escal Vigor van Georges Eekhoud, een pleidooi

Exact een jaar geleden, in de lente van 2014, verscheen mijn vertaling van *Escal Vigor*, een roman uit 1899 waarin het verhaal wordt verteld van de liefde tussen de adellijke Henry de Kehlmark en Guido, de verstoten zoon van burgemeester en herenboer Govaertz. Na twintig jaar afwezigheid keert dijkgraaf Henry de Kehlmark terug naar het Escal-Vigor, de voorouderlijke burcht in Klaarvatsch, een dorpje op het idyllische eiland Smaragdis. De dijkgraaf geeft een groot feest waarop alle bewoners – rijk en arm, jong en oud – worden uitgenodigd. Hij maakt er kennis met Claudie, de dochter Govaertz, en met haar broertje Guido – de zondenbok van het gezin, een dromerige nietsnut die dan maar koeien moet hoeden op de heide. Claudie heeft haar zinnen gezet op Kehlmark en droomt ervan gravin te worden, maar Kehlmark zelf heeft alleen oog voor de jonge koewachter, in wie hij een zielsgenoot herkent. Hij krijgt de burgemeester en zijn dochter zo ver dat Guido bij hem op het kasteel mag komen wonen. Tussen beide jongemannen bloeit een diepe liefde open, tot groot verdriet van Blandine, de huismeesteres van de burcht en in het verleden kortstondig de geliefde van Kehlmark. Blandine zelf wordt bestookt door Landrillon, de vulgaire rijknecht van de graaf en een al even hebzuchtig sujet als Claudie. Wanneer zowel Landrillon als Claudie bot vangen, nemen ze hun toevlucht tot elkaar om samen de ondergang van de graaf en Guido te beramen. Kehlmark is echter van plan opnieuw in de stad te gaan wonen, alleen met Guido en Blandine. De avond voor hun vertrek viert Klaarvatsch de jaarlijkse kermis van Sint-Olfgar, en dan breekt de hel los in het anders zo rustige dorpje...

Met *Escal-Vigor* schreef de Franstalige Vlaamse auteur Georges Eekhoud (1854-1927) een verhaal waarin, voor het eerst in de moderne Westerse literatuur, homoseksualiteit op een onverbloemd positieve manier aan bod komt. De symbolistische roman, waarin de auteur een oprecht pleidooi houdt voor de gelijkwaardigheid van elke vorm van liefde, is meteen ook een aanklacht tegen elke discriminatie op grond van afkomst, sociale rang of geloof. De symbolische titel kan worden gelezen als ‘Kracht van de Schelde’, maar vormt ook een bijna volmaakt anagram van Oscar Wilde, voor wie Eekhoud grote bewondering koesterde en van wie hij een gedicaceerd exemplaar van de ‘Ballad of Reading Goal’ had gekregen. Tegelijkertijd handelt het boek over de strijd tussen goed en kwaad en hoe weinig er nodig is om de utopie in gruwel te laten omslaan. Eekhoud, zelf een homoseksueel, moest zich in 1900 voor het Hof van Assisen in Brugge verantwoorden voor zijn boek. De vermeende aanslag op de goede zeden werd geformuleerd als ‘inbreuk op de wet aangaande de persdelicten’: mannenliefde gold volgens de progressieve Belgische rechtspraak niet als strafbaar vergrijp, vandaar de vage aanklacht. Er kwam een actie op gang waarin meer dan tweehonderd Franse en Belgische auteurs hun steun betuigden aan de schrijver. Hun brieven zijn verzameld in een ingebonden map die wordt bewaard in de afdeling manuscripten van de Koninklijke Bibliotheek van België. Eekhoud werd vrijgepleit door advocaat Edmond Picard, maar het proces had diepe sporen nagelaten. Hij voelde zich vervolgd, en erg alleen. In zijn dagboek van 5

februari 1909 noteerde hij: 'Ik voelde me de voorbije dagen erg bedroefd erg ontmoedigd, erg geïrriteerd. Is de homoseksueel niet de wanhopigste mens die er bestaat?'

Eekhoud had in zijn vroegere werk al heel wat homoseksuele personages opgevoerd en was zich bewust van het risico dat met die keuze gepaard ging. Zo had hij zijn Brusselse uitgever Kistemaeckers in 1892 bij de publicatie van de negen verhalen uit *Le Cycle patibulaire* ('Cyclus van het galgenaas') gewaarschuwd dat hij zich moeilijkheden op de hals zou halen en had hij hem de raad gegeven het boek niet in de boekhandel te verspreiden. Tussen 1890 en 1895 hield Brussels openbaar aanklager Willemaers zich immers onledig met de opsporing van immorele geschriften: 'monstrueuze romans' met als mogelijke thema's necrofilie, 'abnormale' of 'tegennatuurlijke' liefdes van mannen voor mannen of van vrouwen voor vrouwen. In de brief die Eekhoud op 15 maart 1892 aan Kistemaeckers schreef, drukte hij zijn hoop uit op betere tijden, met grotere verdraagzaamheid en meer begrip voor het 'anders zijn':

'Ooit breekt de dag aan dat men de natuur de eer bewijst die ze verdient, en dat mensen niet langer louter op basis van een sociaal vooroordeel als vogelvrijverklaarden, paria's of misdadigers worden bestempeld. Tot dat ogenblik moeten wij kunstenaars proberen dat proces te versnellen door begrijpende boeken vol mededogen te schrijven, die niet door deze ongelukkigen en zogenaamde criminelen gelezen dienen te worden, maar integendeel diegenen die thans al te snel de tussenkomst eisen van de agent, de cipier en de schandpaal, moeten interesseren voor het lot van de afgedwaalde, klasseloze en onbegrepen slachtoffers.'

Alles samen heeft Eekhoud een twaalfstal romans en verhalenbundels geschreven, waarin hij het keer op keer opnam voor de Vlaamse werkmensen, de 'paria's uit de samenleving' (*La nouvelle Carthage*, *Voyous de velours*) en voor de Kempense boerenzonen (*Le terroir incarné*, *Kees Doorik*, *Mes communions*). Opvallend is de erotische spanning die duidelijk in de zinnelijke schildering van jonge knapen, boerenknechten of straatjongens aan de oppervlakte komt, het plezier dat Eekhoud beleeft aan de beschrijving van zijn personages, ook wanneer er geen herenliefde in het geding is. In de jaren die aan de Eerste Wereldoorlog voorafgingen, voelde Eekhoud zich erg geraakt door de twisten die België verdeelden. In 1905 publiceerde hij in het nieuwe tijdschrift *La Belgique artistique et littéraire* 'L'âme belge', een hoofdartikel waarin hij de Belgische eenheid verdedigde. Ook wilde hij zowel de culturele banden met Frankrijk als met Duitsland in stand houden, terwijl beide staten probeerden het neutrale België naar hun kamp te doen overhellen. Toen de Duitse keizer in 1914 die neutraliteit aan zijn laars lapte, stak Eekhoud zijn verontwaardiging niet onder stoelen of banken en had hij het in zijn teksten over 'La Belgique violée', 'La Belgique sanglante' en 'La Belgique martyre'.

Eekhoud werd in de problemen gebracht door zijn vredelievende overtuigingen. Hij had contacten met pacifistische en internationalistische Duitse kunstenaars en schrijvers, die hun militaristische Pruisische vaderland waren ontvlucht. Eekhouds radicale stellingname tegen de Eerste Wereldoorlog kostte hem in 1918 zelfs zijn leeropdrachten aan de Brusselse Normaalschool waar hij literatuurgeschiedenis gaf, en aan de in 1894 opgerichte Université Nouvelle die hem had aangesteld als docent Engelse literatuur. Zelf bracht hij de schorsing in verband met de deining die door *Escal Vigor* was opgewekt. Hij geloofde stellig dat sommige landgenoten hem verweten te zijn wat hij was: ‘een Belgische homoseksuele anarchist en pacifist, die nooit de mond heeft gehouden voor de conservatieve katholieken en de socialistische arrivisten.’ Toen onder druk van Eekhouds Belgische tegenstanders zijn ‘Brusselse Kroniek’ in *Le Mercure de France* ophield te bestaan, werd een internationaal steuncomité opgericht (met aan Franse zijde onder anderen communistisch politicus en schrijver Henri Barbusse en schrijver Romain Rolland, en bij de Belgen schrijver en jurist August Van Cauwelaert, schilder James Ensor, socialistisch politicus Emile Vandervelde en architect Henry Van de Velde). De storm van protest die zij op gang brachten, zorgde ervoor dat de schrijver spoedig werd gerehabiliteerd. In augustus 1920 werd Eekhoud door Waals socialistisch politicus Jules Destrée voorgedragen als lid van de jonge *Académie Royale de Langue et de Littérature françaises*. Toen koning Albert I hem daadwerkelijk in de Academie opnam, betekende dat meteen Eekhouds officiële eerherstel. Maar de erkenning maakte hem niet gelukkig. Hij leidde een teruggetrokken bestaan en ging alleen nog om met een aantal trouwe vrienden als Michel de Ghelderode, Franz Hellens en René Magritte. Kort voor zijn dood werd Eekhoud tot ‘Commandeur in de Kroonorde’ geridderd. Hij stierf terwijl hij de proefdrukken van *Magrice en Flandre* corrigeerde, een roman die postuum zou worden uitgegeven.

Als schrijver wist Eekhoud zijn personages en hun wedervaren met een ongeziene suggestieve kracht neer te zetten. In zijn romans en verhalen behandelde hij heel uiteenlopende thema’s zodat er in de loop der jaren heel wat verschillende etiketten op zijn boeken werden geplakt. Nu eens wordt hij gelabeld als auteur van streekromans, dan weer als symbolistische, decadente of naturalistische schrijver, en natuurlijk is hij vooral bekend gebleven als voorvechter van de homoseksualiteit, maar dat doet er allemaal niet zoveel toe. Hij is een uitmuntende stilist die met een groot gevoel voor lyriek de mensen, de stad, de haven of het platteland tot leven wekt en met veel mededogen de schoonheid van hun eenvoudige bestaan schildert. Bovendien put hij met een tastbaar genoegen uit alle lagen van de taal. Hij doorspekt zijn zinnelijke proza met talloze archaïsche woorden en strooit kwistig met Belgisch Franse en Vlaamse zinsneden en uitdrukkingen – het verstrekt zijn verhalen een hoge dosis couleur locale en authenticiteit. Deze eigenschappen stelden me als vertaler natuurlijk voor een grote uitdaging. Hoe zorg je ervoor dat zo’n barokke, weelderige tekst vol vergelijkingen, herhalingen en opeenstapelingen van synoniemen in het Nederlands de leesbaarheid behoudt die hij in de oorspronkelijke versie nog altijd bezit – het Frans is immers beter dan het nuchterdere Nederlands bestand tegen een

zekere overdadige retoriek, zodat ik gedwongen was keer op keer mijn versie te polijsten en ik mijn hele trukendoos heb moeten aanspreken om, zonder afbreuk te doen aan het sierlijke origineel, toch een verteerbare tekst af te leveren. De ongeëvenaarde tolerantie ten slotte die in zijn werk opklinkt, zorgt ervoor dat Eekhoud als schrijver niets aan actualiteit heeft ingeboet en verklaart misschien zelfs waarom het zolang moest duren tot zijn werk opnieuw onder de aandacht kwam. Dat hij na zijn overlijden snel in de vergetelheid raakte, heeft volgens mij ook alles te maken met de onverbiddelijkheid waarmee hij tijdens zijn leven keer op keer tegen de heilige huisjes van het Belgische establishment heeft aangeschoten: zijn verdediging van de homoseksualiteit, zijn linkse engagement, zijn genadeloze kritiek op de hypocrisie van de kerk, zijn sympathie voor de uitgebuite Vlaamse arbeidersklasse, zijn progressieve wetenschappelijke inzichten, zijn aanklacht tegen de woekergeest van grootkapitaal en financiële markten en zijn afkeer ten slotte van de arrogante, onverdraagzame academische kaste die weigerde zich open te stellen voor de nieuwe stromingen in kunst en literatuur – niets van dat alles kon genade vinden in de ogen van de conservatieve krachten die in Eekhouds tijd de boventoon voerden op het vlak van cultuur, politiek, religie en samenleving.

Ik droomde er dus al een hele tijd van ooit *Escal Vigor* te kunnen vertalen, toen in de zomer van 2013 in Antwerpen de WorldOutgames, het internationale sportevenement van de gay dating gemeenschap, werden gehouden. Tegelijkertijd liep in het Letterenhuis en in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een dubbeltentoonstelling over het oeuvre van Eekhoud (Georges Eekhoud, Literatuur en engagement). Naar aanleiding hiervan uitte een journalist in De Standaard zijn verontwaardiging over het feit dat Eekhouds roman nog steeds niet in het Nederlands beschikbaar was. Het was nu of nooit, ik luidde de alarmbel en gelukkig was Uitgeverij IJzer bereid de vertaling uit te brengen. Hoe langer ik me in de roman verdiepte, hoe meer ik die beslissing toejuichte. Het cultureel-historische belang van het boek heb ik hierboven al toegelicht, maar ook in literair opzicht hield *Escal Vigor* een aantal vrij verbluffende verrassingen in petto. Zo stelde ik vast dat Eekhoud in deze laatnegentiende-eeuwse roman al vrijelijk de intertekstualiteit beoefende – vóór het modernisme dus, dat pas goed doorbrak na de Eerste Wereldoorlog. In zijn roman recyclede hij een aantal motieven en personages uit eigen werk, die hem na aan het hart lagen. Eekhoud had Henry de Kehlmark vroeger al een keertje opgevoerd in de novelle ‘Climatérie’ (‘Kritieke leeftijd’) uit *Mes communions* (‘Mijn zielsverwantschappen’). Tijdens hun verblijf in de Zwitserse kostschool Bodenberg Schloss evolueren de ziekelijke Kehlmark en de Engelse sportieve William Percy van vijanden tot boezemvrienden. Het fragment waarin het internaat wordt beschreven, werd door de auteur letterlijk overgenomen in *Escal-Vigor*. Ook Kehlmarks belijdenis van zijn homoseksualiteit aan Blandine is een woordelijk citaat uit een andere novelle van Eekhoud. Hij nam haar letterlijk over uit ‘Le Tribunal au chauffoir’ (‘Rechtszitting in de kachelkamer’), een aan Oscar Wilde opgedragen verhaal uit de *Cycle patibulaire*. Een aantal bewoners van de strafkolonie zitten er bijeen in een verwarmd lokaal, en houden een geïmproviseerde rechtszitting om uit te maken wie van hen het ergst heeft geleden. De jongeman die het laatst aan het woord komt, legt

uit hoe hij van kindsbeen al een voorliefde voor het mannelijke in de natuur had, hoe hij zich, ondanks zijn verzet, alleen tot personen van zijn eigen geslacht aangetrokken voelde en zich zozeer een paria in de maatschappij voelde, dat hij zich wilde wreken en in de misdaad belandde. Hierdoor onderscheidt dit personage zich van Kehlmark, die tot op het eind het goede nastreeft.

Eekhoud putte zijn inspiratie echter niet alleen uit eigen werk. Zo is 'Legende van de Brandende Schaapherder', die Kehlmark op een avond bij zonsondergang aan Guido vertelt terwijl ze samen op een bank naar de heide en het landschap zitten te kijken, een vrije bewerking van de gelijknamige novelle van Hendrik Conscience. Net als Conscience beweert de verteller de enige juiste versie van het verhaal weer te geven. Eekhoud zet de legende echter helemaal naar zijn hand. Geert, de herder in kwestie, is niet langer de gewetenloze schurk die bij Conscience bewust voor de rol van outcast heeft gekozen, maar wordt door Eekhoud opgevoerd als een slachtoffer van de maatschappij, een verschoppeling die ten onrechte in de ban van de kerk wordt geslagen en uit de samenleving verdreven. Eekhoud vertolkt hier overduidelijk de idealen van Jean-Jacques Rousseau, met name diens romantische visie op de primitieve staat van de mens, die geen kwaad of ondeugd zou hebben gekend, en hij trekt deze logica tot haar uiterste consequentie door. Het verhaal kan voor Kehlmark en Guido onmogelijk goed aflopen en het tragisch einde refereert zowel aan de legende van Orfeus als aan het martelaarschap van de heilige Sebastiaan. *Escal Vigor* is niet alleen een apologie van de homoseksualiteit, maar ook een fabel over de eeuwige strijd tussen goed en kwaad, waarin het goede weigert concessies te doen aan het sociale fatsoen. Wellicht vormde deze meerduidigheid voor Hugo Claus de aanleiding om de roman in 1995 – samen met Harry Kümel – te bewerken tot een filmscenario. Het script werd door schrijfster Mirande Lucien in het Frans vertaald en voorzien van een inleiding en commentaar. Aangezien Claus het oorspronkelijke project nooit heeft gerealiseerd, is – o ironie – deze tekst alleen in het Frans beschikbaar voor de lezer.

Mijn vertaling van *Escal Vigor* werd in Vlaanderen erg goed ontvangen, met recensies in alle belangrijke kranten en evenzoveel besprekingen op de radio. In Nederland werd het boek helemaal niet opgemerkt, oorverdovende stilte, nergens werd er een woord aan gewijd. Wat ik jammer vond, en vooral vreemd omdat Eekhoud tijdens zijn leven ook daar zijn steentje heeft bijgedragen tot de ontvoogding van de homobeweging. In Duitsland bestond sinds 1897 een Wissenschaftlich-humanitäres Komitee (1897) dat ijverde voor de afschaffing van het homo-vijandige artikel 175 in het Pruisisch strafwetboek. Het was opgericht door Magnus Hirschfeld, de uitgever van het *Jahrbuch der Sexualzwischenstufen*, die zijn collega wetenschappers er door zijn onderzoek en publicaties van wist te overtuigen dat homoseksualiteit geen ziekte was, maar een biologisch bepaald gegeven. In 1919 richtte hij vervolgens het *Institut für Sexualwissenschaft* op, dat in mei 1933 leeggeroofd werd door de nazi's. Nadat in Nederland het beruchte homofobe artikel 248 bis was opgenomen in het Wetboek van Strafrecht, werd in 1911 het

Nederlandsch Wetenschappelijk Humanitair Komitee opgericht - Eekhoud was er te gast als een van de eerste sprekers.

En ik mag Jacob Israël de Haan natuurlijk niet over het hoofd zien, die in mei 1904 zijn roman *Pijpelijntjes* publiceerde. De hele oplage werd binnen de kortste keren vernietigd. Bij De Haan stuitte dit op zo groot onbegrip dat hij prompt een nieuwe, herziene uitgave van het werk op de markt bracht. Het boek werd doodgezwegen in de pers, tot Eekhoud op de proppen kwam, die het verdedigde in Hirschfelds *Jahrbuch*. De Haan en Eekhoud begonnen druk met elkaar te corresponderen en tussen beide schrijvers ontstond een passionele vriendschap. De Haan kwam zijn zielsgenoot verschillende malen in Brussel bezoeken. In 1907 schreef Eekhoud het voorwoord tot De Haans *Pathologieën*, en zeven jaar later bewerkte de Nederlander in zijn *Libertijnse liederen* Eekhouds 'Antwerpse Libertijnen' en 'Escal-Vigor' tot gedichten, wat hij in 1919 overdeed toen hij de verzen van 'Een nieuw Carthago' schreef, het derde gedicht dat hij baseerde op een roman van zijn mentor.

Maar ik sluit af met een fragment uit het in memoriam dat Karel van de Woestijne op 4 juni 1927, een paar maanden na het overlijden van Eekhoud, in de *NRC* wijdde aan het werk van zijn collega:

Onder hen [Franstalige Vlaamse schrijvers, en hij citeert onder anderen Emile Verhaeren, Charles van Lerberghe en Maurice Maeterlinck] *blonk Eekhoud uit door zijne wonderbare, onmiddellijk-aansprekende echtheid, maar vooral door zijn stijl, in volkomen adaequatie met de personen van wie hij met al zijne overgave verhaalde. Geen schrijver, die zich ooit meer door zijn onderwerp liet beheerschen, dan Eekhoud. Feitelijk vertelt Eekhoud niet: hij getuigt; hij pleit; het is telkens alsof hij voor zijne helden – die ze trouwens wel eens nodig hebben – eene vrijspraak moet afdwingen van een jury, die onvermurwbaar lijkt. En dit verklaart zijn stijl, den aard van zijn proza, dat hijzelf eens omschreef als 'fauve et électrique'. Als bij vele Vlamingen, die Fransch schrijven (het blijft hun eene vreemde, aangeleerde spraak), is de taal van Georges Eekhoud wel eens geforceerd, gezocht wat de woorden betreft, en in den bouw moedwillig. Maar door dat weêrbarstig instrument gaat een geweldige adem, die aandoet als de adem zelf van het leven. Men vergeet al gauw de vreemdigheden, waar een geboren Franschman zeker zijn neus voor ophaalt: men wordt medegesleept door een rhythmus als een windhoos, waar de beelden, meer dan levensgroot, als symbolische figuren door warrelen of traag en bewust aanstappen als reuzen. Bezetene van het leven, is Eekhoud een visionair levensuitbeelder. Vaak doet hij zwoegend aan, als een worstelaar. Doch dat worstelen is een spel, dat in zich de belooning draagt der zékere overwinning, terwijl de overwinning een prikkel is tot nieuw worstelspel. Thans is de strijd uitgestreden. De worstelaar ligt geveld, – voor eeuwig. En niemand, die het gelooven kan...*

Beknopte bibliografie van Georges Eekhoud

- Kees Doorik: scènes du polder*. Brussel, 1883, L. Hochsteyn. Definitieve versie: Brussel, 1886, H. Kistemaekers. (Roman)
- Kermesses*. Brussel, 1884, H. Kistemaekers. (8 verhalen)
- Nouvelles Kermesses*. Moeurs flamandes. Brussel, 1887, Veuve Monnom. (11 verhalen)
- La Nouvelle Carthage*. Brussel, 1888, H. Kistemaekers. Definitieve versie : Brussel, 1893, Paul Lacomblez. (Roman)
- Cycle patibulaire*. Brussel, 1892, H. Kistemaekers. (9 verhalen). Versie 1896: Mercure de France. (5 extra verhalen)
- Mes Communions*. Brussel, 1895, H. Kistemaekers. (16 verhalen). Versie 1897: Parijs, Le Mercure de France. (4 verhalen uit 1e editie verdwijnen, 3 nieuwe worden toegevoegd)
- Escal-Vigor*. Parijs, 1899, Mercure de France.
- Les Libertins d'Anvers*. Parijs, 1912, Mercure de France.
- Le Terroir incarné*. Brussel, 1923, Editions de la revue d'Occident.
- Voyous de Velours ou L'Autre vue*. Brussel, 1926, La Renaissance du livre.
- Proses plastiques*. Brussel, 1929, La Renaissance du livre.

In het Nederlands beschikbare verhalen van Georges Eekhoud

- Georges Eekhoud, *Bloedige Kermis*. Antwerpen, Houtekiet. 1991. Vertaling en nawoord van Jan Mysjkin.
- Georges Eekhoud, 'De horlogemolen'. Vertaling en inleiding van Katelijne De Vuyst. In: *Deus ex Machina*, nr. 132, maart 2010.
- Georges Eekhoud, *Het hart van Tony Wandel*. Vertaling en nawoord: Katelijne De Vuyst. November 2013, Uitgeverij Voetnoot, Belgica 13.
- Georges Eekhoud, *Escal Vigor*. Vertaling en nawoord: Katelijne De Vuyst. Maart 2014, Uitgeverij IJzer.